

DE ROSDOEK

heemkundige studiekring
DE ACHT ZALIGHEDEN

D E R O S D O E K

aflevering 13, september 1978

Redactie :

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17, Hapert

C. Cornelissen, Nieuwstraat 74, Eersel

F.A. van Dijk, Odradastraat 26, Eersel

Opmaak en verzorging :

L. Vermeulen, Blokstraat 15, Bergeyk

EEN STUK WESTERHOVENSE ONDERWIJSGESCHIEDENIS

Het tot nu toe bekende oudste schoolgebouw te Westerhoven heeft gestaan bij de kerk en het kerkhof, gelegen tussen Aarperstraat, Koolakkers en de nieuwe Provincialeweg, dus op de hoge grond.

De landmeter Hendrik Verhees tekende de kerk in december 1789 al als een ruïne. Op die tekening staat ook het schoolgebouw en een houten lui- of klokkenhuis. Het "Luyhuis" is in 1790 nog eens grondig gerepareerd. De "Conditie en Bestecq", alsmede het proces van aanbesteding gedateerd 15 Juny 1790, bevindt zich nog in het gemeentearchief. Onder punt 17 van dit bestek komt de volgende bepaling voor :

" Den aannemer zal ook de vensters en deuren van het
" schoolhuysinge moeten verwen met spaans groene verw
" van goeden oly wel en naer behooren geprepareerd en
" de cosijne en deurgebond met geele verw als mede vier
" deuren binne in de schoolhuysinge met geele verw als
" de cousijne en deurgebonde".

Er werd ten behoeve van de school dus geprofiteerd van het feit dat het "Luyhuis" moest worden opgeknapt.

Dit werk is uitgevoerd door Jan Beynen, wonende te Waalre.

Hier dient te worden opgemerkt dat de totale kosten van de reparatie luihuis en schilderen van de school voor 1/3 door de gemeente Borkel en voor 2/3 door de gemeente Westerhoven zijn betaald. Borkel viel kerkelijk onder Westerhoven en moest aldaar begraven. 't Had wel een eigen kerkgebouwtje, de Antonius-kapel; tegen de gevel daarvan stond de pastorie.

Op 30 juni 1825 besloot de raad tot de bouw van een nieuwe school, meer in de kom van het dorp. Dit kon echter niet doorgaan omdat voor de financiering van deze bouwkosten tevens besloten werd gemeentegronden te verkopen, waaraan Gedeputeerde Staten geen goedkeuring gaven.

Op 12 februari 1826 wordt ter goedkeuring opnieuw een bestek en begroting (in het gemeentearchief) voor de bouw van een nieuwe school aan Gedeputeerde Staten ge-

De volgende Rosdoek verschijnt in januari 1979.

Copy wordt ingewacht tot uiterlijk 1 december
1978 bij één der redactieleden.

zonden. Deze school wijkt af van de in 1825 aangevraagde school, daar het hier gaat over een school met een pannen dak, terwijl in 1825 gedacht werd aan een met stro gedekt dak. Verder blijkt uit de "deliberatieën" van de raad dat de school thans grotendeels gefinancierd zal worden uit de "Franschen en Nederlandsche achterstanden aan de gemeente". Verder wordt daarin gesteld :

" Vermits het oude schoollocaal van de kom van de plaats " verwijderd is, en dezelve tot meerder gemak der kinderen zo digd mogelijk moet worden gebouwd en daartoe " een perceel land toebehorenden Adriaan Adriaans, genaamd den Bogt, groot circa twaalf Nederlandsche roeden, gelegen omtrend de kom van het dorp voor den " prijs van vijftien guldens te kopen is".

Op 30 maart 1826 wordt de school dan aanbesteed en als laagste inschrijver komt uit de bus Peter Klessens uit Eersel voor f. 400.—
De begroting was " 397.14
Overschrijding f. 2.86.

Het gemeentebestuur excuseert zich voor deze overschrijding van de begroting als volgt : "De reden is dat de hoogte van de muur onder den zolder in plaats van 3 ellen zoo als in het 1e bestek was bepaald drie ellen en vijf palmen moest hebben en daardoor zijn de kosten hooger gestegen".

Op 1 augustus 1826 wordt toestemming gevraagd voor de verkoop van de afbraak van de oude school (in het gemeentearchief alsmede proces-verbaal van verkoping).

Op 1 oktober 1826 vond die verkoop plaats en levert op f. 25.95.

Die nieuwe school moest kennelijk ook opnieuw worden ingericht. In de begroting voor het jaar 1827 vinden we dan ook :

"Ontvangst van de verkoop Gemeenten Gronden tot betaling van de gedeeltelijke opbouwning der school en banken en het verder nodige in dezelve f.250.—".

Om deze kosten door verkoop van gronden te dekken hadden Gedeputeerde Staten kennelijk nu geen bezwaar.

De uitgave van deze post staat dan op deze begroting onder het hoofd :

" Uitgave voor Onderhoud der Stadsgebouwen en Stadsfabrikagie f.350.— ."

Als er geen bijzondere onderhoudskosten waren aan de school, het schoolhuis en/of de waterkorenmolen werd hier normaal f.40.— à f.50.— als uitgave begroot.

In die tijd, eind 1700 begin 1800 (Westerhoven had toen ongev. 500 inwoners) was er nog geen verplicht onderwijs. Zo vonden we dan ook bij de spaarzame gegevens hierover b.v. een opgave van per 1 januari 41 jongens en 40 meisjes die de school bezoeken en per 1 juli van hetzelfde jaar 15 jongens en 13 meisjes. In de zomer moesten namelijk de kinderen meehelpen op de boerderij door b.v. koeien, schapen of geiten te hoeden. In die tijd waren ook alle belangrijke posten in handen van protestanten, desnoods hiertoe speciaal hier geplaatst. Zo was rond 1780 Gerrit of Geert Lamm hier naar toe gehaald om onderwijs te geven op de gemeentelijke openbare school. Hij was daartoe niet opgeleid maar "van de waare christelijke gereformeerde godsdienst" kon lezen en goed schrijven en dat was voldoende. Hij was in 1751 te 's Hertogenbosch geboren en gehuwd geweest met Maria Boelen die op 11-7-1788 te Westerhoven is overleden en hij is later gehuwd met Elisabeth van den Born.

Uit de gegevens van het gemeente-archief kennen we drie zonen van hem :

Jan Lamm geboren in 1788 die schoenmaker werd en ook in Westerhoven woonde;

Samuel Lamm geboren 3-5-1793 te Westerhoven en die op 15 augustus 1819 huwde met Pietronella Anthonetta Arend, geboren 11-7-1802 te Haarlem (dus net 17 jaar oud), dochter van Coenraad Arend, gepensioneerd wachtmeester van het korps rijdende artillerie en Marianne Holsenbach, wonende te Maastricht. Samuel Lamm was vóór hij hier in Westerhoven trouwde en zich vestigde militair;

Pieter Lamm, geboren 6-3-1795. Deze is op 24-8-1819 met het schip "Jonge Antonie" als sergeant naar Oost-Indië vertrokken. Op 21-11-1831 vraagt de burgemeester op verzoek van de moeder inlichtingen over hem bij het Ministerie van Nijverheid en Colonieën omdat zij sinds juni 1824 niets meer van hem heeft gehoord.

Dan kennen we nog een dochter van Geert Lamm en Elisabeth v.d. Born

Anne Marie Lamm, geboren te Westerhoven op 4-3-1792 en daar gehuwd op 13-3-1813 met Hendrik de Ruyter, geboren te Geldrop op 26-1-1789. Hendrik de Ruyter was schoenmaker en het paar heeft zich in Geldrop gevestigd.

Verder zijn er volgens het dodenregister van vóór 1811 nog drie jonge kinderen van Geert Lamm overleden, n.l. 4-5-1790; 16-5-1792 en 29-10-1804.

Geert Lamm had zijn functie gekregen als lid van de Ned. Hervormde kerk. Samen met de toenmalige burgemeester van Westerhoven, Antony van Galen, is hij dan ook onderling in de eerste kerkeraad van de Ned. Hervormde Gemeente te Bergeyk in 1826.

Toen Samuel Lamm hier trouwde staat als zijn beroep genoteerd "particulier" ook nog bij de geboorte van zijn eerste kind. In 1821, toen zijn vader dus al 70 jaar was, is hij die in school gaan assisteren en heeft hij geleidelijk de baan van schoolonderwijzer (in + 1824) overgenomen. Van een officiële benoeming is tot op heden niets gevonden. Wel komen op de begroting van 1825 de volgende posten voor :

- " Advertentie in het dagblad voor de vacante school
- " f. 6.60" en
- " Schoolopziener Reiskosten met het vergelijkend examen f. 6.-".

Mogelijk heeft hij bij die gelegenheid de akte van algemeene toelating van de 3e rang gekregen.

Verder weten we, dat Samuel Lamm uit de gezamenlijke schoolopbrengst jaarlijks f. 100.- moest uitkeren aan de oud-onderwijzer (zijn vader).

Geert Lamm heeft de bouw van de nieuwe school niet meer mogen beleven; hij stierf op 29-5-1826 op 75-jarige leeftijd. Samuel Lamm was als oud-militair van die dagen ruw in woorden en daden en een goede klant van de herbergier. Dat heeft tot vele moeilijkheden geleid, zo als later zal blijken. Zijn vrouw gaf hem 12 kinderen waarvan er 3 op zeer jeugdige leeftijd al zijn overleden.

Naast het feit dat ook in die tijd het schoolgebouw werd gesticht, ingericht en onderhouden door de gemeen-

te, komen op de gemeente-begroting ten voordele van het onderwijs de volgende posten voor :

" Brand in de school f. 5.- " zeker vanaf 1814 t/m 1817. Vanaf 1818 t/m 1824 wordt dit f. 8.- en vanaf 1825 t/m minstens 1852 f. 20.-.

Volgens een toelichting bij een van deze begrotingen is dit "Voor het steken, droogmaken en halen van de schoolturf welke op de gemeentegrond gestoken word". Uit latere informatie blijkt dat dit bedrag aan de onderwijzer wordt uitbetaald die er dan verder voor moest zorgen.

In 1816 en 1817 voert Provinciale Staten op de gemeente-begroting als verplichte uitgave op een post van f. 5.40 "Voor het maandwerk van het Lagere Schoolwezen". Vanaf 1818 t/m 1826 voert de gemeente daarvoor f. 3.60 op en van 1827 t/m minstens 1852 f. 4.20. De post heet later wel "Bijdrage voor het Lager Onderwijs".

De onderwijzer kreeg naast het uit de gemeentekas komende bedrag voor de brandstofvoorziening, zijnde de gegendme f. 20.- een rijkstractement van aanvankelijk f. 200.- en verder het door de ouders te betalen schoolgeld zijnde :

5 stuiver per kwartaal per kind dat niet kan schrijven en 7 stuiver " " " " " wel kan schrijven. Het was dus zaak om te zorgen dat de kinderen snel konden schrijven, dan ontving de onderwijzer meer schoolgeld. Hij moest daar echter wel de kosten van inkt en schriften uit betalen.

Voor kinderen waarvan de ouders dit schoolgeld niet konden betalen wordt dit vanaf 1838 door de gemeente gedaan. Verder had de onderwijzer vrij wonen met gebruik van tuin.

De woning van de onderwijzers Lamm lag in de Erperstraat en had muurankers die het bouwjaar 1659 vormden, kadastraal later bekend als Sectie A.no. 640, tuin groot vijf roeden veertig ellen en A.no.641 huis en erf groot vier roeden negen en zestig ellen en een perceel heide Sectie A.no.1478, groot negen en dertig roeden en tien ellen. Voor de onderwijzer Panken, P.N. is later een nieuwe woning gebouwd.

Verder had de onderwijzer de zorg voor het uurwerk in de toren en het luiden van de klok.

Sinds 1825 komt hiervoor een bedrag van f. 24.- op de begroting van de gemeente voor.

Voor het extra luiden van de klokken bij overlijden ontving de onderwijzer 7 stuiver voor ieder groot lijk en $3\frac{1}{2}$ stuiver voor ieder klein lijk, vermoedelijk te betalen door de naasten van de overledene.

De onkosten aan uurwerk en klokken waren verder niet groot. Zo nu en dan komt op de begroting een postje van f. 5.- à f. 7.- voor dit onderhoud voor. Terwijl meestal bij begrotingswijziging een declaratie van de onderwijzer voor smeer à f. 0.80 wordt opgenomen. Dat dit door de gemeentelijke onderwijzer gebeurde was niet zo gek daar in die tijd de torens met uurwerk en klokken in het algemeen eigendom van de gemeenten waren. Zo ook in Westerhoven waar pas met raadsbesluit van 28-7-1884 de eigendom en het onderhoud van het uurwerk en de twee oude klokken aan het kerkbestuur is overgedragen ten behoeve van de tegenwoordige kerk die in 1885 is gereed gekomen.

Samuel Lamm was, zoals eerder al gesteld, een ruig man die zijn tijd verdeelde tussen de school, zijn huis en de herberg, waarbij de eerste veel en de laatste weinig te kort kwam. De gevolgen bleven dan ook niet uit. In 1836 kreeg hij een ernstige vermaning wegens dronkenschap en baldadigheid. Op 7-2-1837 wordt een procesverbaal aan de Officier van de Regtbank te Eindhoven gezonden wegens het voorgevallene tussen Samuel Lamm en Jacobus Kuylaars.

Hierop volgt in dat jaar een voordracht tot ontslag die echter uitmondt in een tijdelijke schorsing. In maart 1839 moet Samuel Lamm gevangenisstraf uitzitten, hem door het kantongerecht opgelegd (2 brieven hierover in het gemeente-archief). Hij begint dan kennelijk ook te begrijpen dat dit wel fout zou kunnen lopen en probeert of hij mogelijk met toekenning van een pensioen eervol ontslag zou kunnen krijgen.

Het gemeentebestuur wordt per brief van 15 juni 1839 daarover gepolst en wel met een voorstel waarbij de gemeente f. 50.- per jaar in dit pensioen zou bijdragen uit de gemeentekas.

Burgemeester Verhagen schrijft daarop terug dat de gemeenteraad op 24 juni ter beantwoording van dit verzoek

"expresselijk" heeft vergaderd en van oordeel is dat het naar haar oordeel aangenaam zou zijn als Samuel Lamm bij ontslag pensioen zou krijgen, maar niet een bijdrage uit de gemeentekas "als kunnende dit een langdurige last voor dezelve worden terwijl dezelve verder zoodanige inkomsten heeft dat om voortaan in derzelve behoeften te kunnen voorzien we genoodzaakt zijn in het te kort komende door een personelen omslag te voorzien".

Na kennelijk nog een poging schrijft het gemeentebestuur weer op 31 augustus 1839 dat zij geen pensioen kan toestaan "daar den finantieelen toestand dezer gemeente het zelve niet gedooft".

Aan het gedrag van Samuel Lamm veranderde echter niets en het gemeentebestuur van Westerhoven zag zich genoodzaakt zich andermaal tot de heer Gouverneur van de Provincie te wenden met de navolgende brief.

Aan de Gouverneur

10-6-1840

" Niet tegenstaande de herhaalde waarschuwingen gedaan
" door het gemeentebestuur, den heere schoolopziender
" van het 5 District en schorsing voor den tijd van zes
" weken in het afgelopen jaar, blijft den schoolonder-
" wijzer dezer gemeente Samuel Lamm steeds voortgaan
" met het onderwijs der jeugd te verwaarlozen onlangs
" is het nog twee maal in eene week gebeurt, dat het ge-
" ringe getal kinderen, welke nog ter school komen, aan
" de school zijn geweest zonder dat zij den onderwijzer
" gezien hebben en onverrichter zake weder huiswaarts
" zijn gekeerd, het grootste gedeelte der kinderen wor-
" den elders in de naburige gemeenten Bergeyk, Riethoven
" en Dommelen ter school gezonden of worden geheel te-
" huis gehouden.
" Sedert eenigen tijd maakt hij zich ook weder aan dron-
" kenschap schuldig, allerlei scheltwoorden tegen het
" Gem. bestuur en de inwoners uitende, gedurig hun voor-
" schietende, dat hun was tegengevallen om hem zijn ont-
" slag te doen geven, hetwelk niet anders dan verweide-
" ring en afkerigheid veroorzaakt waardoor het onder-
" wijs geheel en al wordt verwaarloost, daar eindelijk
" niemand zijne kinderen aan zijne leiding meer zal dur-
" ven toevertrouwen.

" Wij dierhalve de vrijheid U. Ex te verzoeken om hem
" uit zijne betrekking van schoolonderwijzer dezer ge-
" meente te willen doen ontslaan".

Het gemeentebestuur van Westerhoven.

Op 25 augustus doen Gedeputeerde Staten van de provin-
cie Noord Brabant dan de volgende uitspraak :

" Gezien de nota van den Heer Staatsraad Gouverneur de-
" ze Provincie, van den 18e dezer maand A.no.1, waarbij,
" naar aanleiding uwer missive van Zijne Excellentie
" den Heere Minister van Binnenlandsche Zaken, van den
" 12e bevorens, no. 132, 5e afdeeling, aan deze vergade-
" ring wordt in overweging gegeven, om als nu over te
" gaan, tot de intrekking der akte van algemeene toela-
" ting van den 3e rang van den Openbaren Onderwijzer
" Samuel Lamm te Westerhoven.

" Gelet op art. 18 en 19 der Wet voor het lager School-
" wezen, gearresteerd bij publicatieen, van den 3e April
" 1806, Art.:29 van het bij die wet vastgestelde Regle-
" ment en art.: 8 van het Provinciaal Huishoudelijk
" Schoolreglement van 20 Januarij 1807;

" Overwegende dat de aan genoemde onderwijzer, Samuel
" Lamm, ten jare 1836 gerigte ernstige vermaningen, en
" zijn daarop in 1837 gevolgde schorsing, zoo ook de
" Regterlijke Vonnissen, die hij bij herhaling had on-
" dergaan, geene verandering in zijn levensgedrag hebben
" te weeg gebracht, en alle termen zijn gevonden, om
" denzelven in het belang van het Plaatselijk Onderwijs
" te Westerhoven, uit zijnen post te ontzetten, ten ge-
" volgen waarvan dan ook, door de Commissie van Onder-
" wijs in deze Provincie, bij hare missive van den 16e
" April 1839 voordragt is gedaan, tot de intrekking der
" akte van algemeene toelating van meergemelden Onder-
" wijzer;

" Overwegende dat de formaliteiten, welke naar aanlei-
" ding, der aangehaalde artikelen van voors. schoolwet
" en Reglementen gevorderd worden, om dien Onderwijzer
" uit zijnen post te ontzetten, naar behoren zijn in
" acht genomen;

Hebben goed gevonden en verstaan :

" 1e De door die Commissie van Onderwijs in deze Pro-
" vincie aan meer gemelden Samuel Lamm in der tijd
" verleende akte van algemeene toelating van den 3e

" rang, bij deze finaal in te trekken.

"
" 2e Genoemde Samuel Lamm dien ten gevolge te ontzetten
" uit zijnen post, als openbaren Onderwijzer te Wes-
" terhoven en dien post alzoo vacant te verklaren.

"
" 3e Den Heer Staatsraad, Gouverneur dezer Provincie uit
" te noodigen, de vereiste bevelen te willen uitvaar-
" digen, ten einde in de provisionele waarneming van
" den post worde voorzien, en verder al datgene worde
" verrigt, wat, overeenkomstig de bestaande verorde-
" ningen de definitieve vervulling van denzelven be-
" hoort vooraf te gaan.

" Afschriften van dit Besluit zullen worden gezonden aan
" de Commissie van Onderwijs in deze Provincie; aan den
" heer Schoolopziener in het 5e district; aan het Gemeen-
" tebestuur van Westerhoven en aan Samuel Lamm voorn.:
" tot informatie en narigt; zullende wijders een gelijk
" afschrift, bij geleidende nota worden gedepecheerd aan
" den Heer Staatsraad, Gouverneur dezer Provincie, ter
" fine als vermeld.

" 's-Hertogenbosch den 25 August 1840.

" De Gedeputeerde Staten voornd.

" (geparapheerd) B^{on} van den Bogaerde

" Ter ordonnancie van dezelve

" (geteekend) F.H. Verheyen.

" Accordeerd met voors.Register

" De Griffier,

" w.g. Verheyen.

Hiermede was Samuel Lamm per 25 Aug. 1840 ontslagen als
openbaar onderwijzer en zien we, dat de provinciale on-
derwijscommissie hiertoe al vier maanden eerder een voor-
dracht had gedaan. Het ontslag als onderwijzer hield te-
vens in het ontslag uit de aan het onderwijzerschap ge-
koppelde functie van klokkenist.

En zo vonden we in de bewijsstukken bij de rekening over
het jaar 1840 een mandaat voor de betaling "Wegens 7 5/6
maanden corporeele diensten tot den 25 Augustus 1840 be-
rekend ad f. 2.- per maand f. 15.65 te betalen aan Samuel
Lamm". Dit is op 19 september 1840 aan hem betaald.

Op 3 September schrijft de Staatsraad, Gouverneur der Prov. Nrd. Brabant aan het Gemeentebestuur van Westerhoven dat hij :

" Heeft goedgevonden en verstaan
" Den Heer Schoolopziener in het 5e District dezer Provincie uit te nodigen voor onverwijld met overleg van
" het Gemeente Bestuur van Westerhoven in de tijdelijke
" waarneming dier vacante school te voorzien".

Daar is men blijkbaar heel snel mee klaar want op 15 September stuurt de Schoolopziener in het 5e district, de heer de Jong uit Oirschot, het gemeentebestuur reeds stukken toe die mede door het gemeentebestuur getekend zijnde de heer P.N. Panken tot commissie strekken.

En we weten uit het dagboek van Panken, dat hij, Petrus Norbertus Panken, geboren te Duizel, 6-9-1819, en wonende te Bergeyk op 18-9-1840 tijdelijk is benoemd tot schoolonderwijzer in de gemeente Westerhoven.

Op 9 October 1840 brengt de Staatsraad, Gouverneur der Prov. Noord Brabant

" ter kennis van den Heer Schoolopziener van het 5e District met uitnoodiging voor als nu, met overleg van het
" Gemeente Bestuur van Westerhoven, verder al dat gene te
" verrigten wat overeenkomstig de bestaande voorschriften
" de definitieve vervulling dier School Vacature behoort
" vooraf te gaan".

Een brief van 11-10-1840 van de Heer Schoolopziener aan het Gemeente Bestuur is niet in het archief gevonden maar die moet gehandeld hebben over een te plaatsen advertentie.

In de bewijsstukken bij de rekening 1840 vonden we dan een factuur van de firma C. Lion en Zonen voor de in het Provinciaal Dagblad geplaatste advertentie in de no. 89, 90 en 92 als : De post van Schoolonderwijzer vacant, groot 54 regels, voor een totaal bedrag ad f. 9.45.

Op 5 November 1840 vraagt de heer Schoolopziener een lijst der sollicitanten. Deze wordt op 19 Nov. 1840 door de burgemeester aan hem gezonden en luidt als volgt :

Volgens schrijven d.d. 19-11-1840 aan de schoolopziener, 5e district, zijn er de volgende sollicitanten :

- 1^e. Panken, Petrus Norbertus, oud 21 jaar, tijdelijk waarnemer alhier van de 3^e rang, wonende te Bergeyk (geb. Duizel 6-9-1819);
- 2^e. Bertrams, Franciscus, oud ..., beroep ..., van de rang, wonende te Aalst (stukken bij den schoolopziener);
- 3^e. Verhoeven, Antonie, oud 30 jaren, ondermeester van de 3e rang, te Hulsel;
- 4^e. Gerrits, Petrus, oud 25 jaren, ondermeester van de 3e rang, te Gestel bij Eindhoven;
- 5^e. Wynbergen, particulier te Helmond, heeft geen stukken overgelegd;
- 6^e. v.d. Loo, Hendrikus Franciscus, oud 23 jaren, ondermeester van de 3e rang te Strijp;
- 7^e. Hazelaar, Johannes Arnoldus, oud 23 jaren, ondermeester in de R.C.Diakonieschool, 3e rang, te Rotterdam;
- 8^e. Moors, Arnoldus Aloisius, oud 21 jaren, ondermeester van de 3e rang, te Mill;
- 9^e. v. Heeswijk, Jan, oud 29 jaren, ondermeester van de 3e rang, te Schijndel;
- 10^e. de Bruyn, Marcelis Leonardus, oud 23 jaren, ondermeester van de 3e rang, te Nunen.

W.C.M. van Nuenen.

-o-o-o-o-o-o-o-

-o-o-o-o-o-

-o-o-o-

-o-

HET DAGBOEK VAN H.G. CANNEGIETER

Hendrik Gerrit Cannegieter had zich juist als arts in een Fries dorp gevestigd toen in de vorige eeuw de Belgische opstand uitbrak. De jonge arts werd toen kapitein bij de vijfde compagnie van het tweede bataljon van de Friese Schutterij. Hij trok met zijn compagnie naar het zuiden en was gedurende een aantal maanden ingekwartierd in de Kempen, nam deel aan de Tiendaagse Veldtocht en was daarna nog een tijdlang in de Kempen gestationeerd tot hij in oktober 1832 uit dienst werd ontslagen. Tot zover zou dit verhaal het verhaal kunnen zijn van zovele schutters uit die tijd. Wat Cannegieter echter onderscheidt van de meeste andere schutters is dat hij van zijn wedervaren tijdens zijn schutterstijd een dagboek bijhield.

In dat dagboek deelt kapitein Cannegieter 1) ons in zijn geheel eigen, ongedwongen, humoristische stijl een groot aantal wetenswaardigheden mee, niet alleen over het krijsgebeuren maar ook over de streken waar hij met zijn compagnie doortrok of ingekwartierd was. Zo beschreef hij ook enkele plaatsen in de Kempen waar hij als officier meestal bij de wat beter gesitueerden ingekwartierd was.

Hopenlijk denkt U nu niet dat ik dit artikel schrijf omdat het dagboek onlangs teruggevonden werd op een stoffige zolder want niets is minder waar. Al in 1930 publiceerde de kleinzoon en naamgenoot van deze Friese schutter, de in Haarlem woonachtige Hendrik Gerrit Cannegieter, in zeventwintig afleveringen, een groot gedeelte van het dagboek van zijn grootvader onder de titel "Grootvaders Glorie" in "De Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant". Hij deed dat ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Belgische zelfstandigheid. In datzelfde jaar gaf hij dit feuilleton ook in boekvorm uit bij de firma Noordhoff in Groningen. Alhoewel in het voorwoord van dit boek staat vermeld dat het verhaal hier en daar wat bekort werd, verzekerde de weduwe mevrouw G.W. Cannegieter-Kop (de auteur zelf stierf in 1966 te Haarlem) mij dat het verhaal nauwelijks ingekort werd. Zij bezit overigens niet het originele

dagboek maar wel een prachtig notarieel afschrift ervan. Waar het originele dagboek zich dan wel bevindt is mij niet bekend.

Er zijn weinig mensen die het in 1930 uitgegeven boek, waarvan de wat misleidende titel, "Grootvader's Glorie", meer lijkt te duiden op een vertaling van een werk van Marcel Pagnol dan op een authentiek relaas van de belevenissen van een Friese schutter in 1831-1832, kennen. 2)

Om U te bewijzen dat het zeker de moeite waard is om te proberen het boekje eens te pakken te krijgen wil ik U even een paar stukken uit het dagboek citeren. Zie hier wat Cannegieter schreef over zijn inkwartiering in Wintelre in juni 1831 :

" Te Wintelre werd ik ingekwartierd bij den heer Perez, een controleur bij het kadaster en de overige officieren bij den pastoor.

De heer Perez was een Spanjaard van afkomst en te Batavia geboren.

Zijn vrouw, die alle kenmerken van voormalige schoonheid droeg en welke toonde dat ze van een goede familie was en een zeer goede educatie had genoten, was van Engelsche afkomst. Zij hadden twee volwassen dogters, Victoire en Charlotte benevens twee jongere zoons, dat rechte stroppen waren. De oudste dogter, Victoire genaamd, zong overheerlijk en bespeelde de gitare.

Lotje was een beeldschoon meisje en had een lief zagtaardig karakter. Zij zong ook heel lief. Zelden heb ik een meisje gezien, dat zóóveel haar op het hoofd had als "Donia Charlotta", zooals wij haar in de wandeling noemden.

Hun huishouden was zonderling en zonder orde. 's Morgens om tien à elf uur werd er ontbeten. Bij het ontbijt kwam het mevrouw dikwijls in den zin, dat er nog geen vleesch voor den middag was. Eén van onze oppassers moest dan naar Oirschot, dat er twee uur vandaan lag, of naar Eindhoven, drie uur van Wintelre gelegen, om vleesch te halen. Kwam hij dan eindelijk met het gewenschte thuis, dan moest het nog gebraden worden. Bragt hij de gewone boodschap mede : "Vandaag kan Mevrouw niet krijgen,

maar morgen wèl", dan was goede raad duur; dan gingen Otterloo en ik gewoonlijk bij de boeren rond om spek of eijeren, zoodat wij meest nooit voor vier, vijf of zes uur ons middagmaal namen. Den volgenden dag hadden wij alles in dubbele mate; dan hadden wij verscheidenheid van visch, vleesch, groenten etc. Voornamelijk hadden wij het goed als wij ons kostgeld betaalden; want, hoewel mijnheer een schoon tractement had, het was altijd een groot woord en eene ledige beurs. Voor het overige hadden wij er een leven van vrolijke Frans. Wij woonden in het schoolhuis en naast ons was de wagt in de school; de wagt bestond uit twee-en-twintig man. Er was een groot plein vóór de deur. Onze schutters waren liefhebbers van dansen en Otterloo had dikwijls de aardigheid om buitendeur, in den maneschijn, den een of anderen dans te spelen en dan onze schutters aan het dansen dat het een lust was ! Sommigen, die reeds te bed (in het stroo) lagen kwamen op het geluid van de viool af in hunne onderbroeken en de tamboers (stroppen van jongens) dansten, tot finale sluiting van het tooneel, den beerendans, hetgeen onze lever dikwijls deed schudden. Dageelijks hadden wij het een of ander spel : kaatsen, snorlopen of iets dergelijks.

Wij hadden het druk met exerceeren, in de brandende zomerson, op de Knegselsche heide, die een uur van ons af lag.

Zóó sleet ik genoegelijk mijne dagen te Wintelre, dat bij andere officieren, vóór mij aldaar gekantoneerd, in zulk een slechten reuk stond.

Maar niets is aan méér verandering onderhevig dan het leven van een soldaat, vooral in oorlogstijd. Na alhier bijna twee maanden gekantoneerd te zijn geweest, kregen wij order om deze zalige kantonnementen met Eindhoven te verwisselen, eene verandering, die met algemeene vreugde werd vernomen, behalve bij de familie Perez. "

Na de Tiendaagse Veldtocht bleven de schutters nog een tijdlang in de Kempen ingekwartierd. Zo verbleef Canregieter ook in Duizel :

" Ik werd met mijnen luitenant Kool ingekwartierd bij den burgemeester Panke. Otterloo en Bokma loogden bij den schoolmeester. De burgemeester Panke was een der kundigste burgemeesters, die ik in Noord-Brabant had leeren kennen, maar hij zelf wist zijne kunde ook al te goed en was extra verwaand. Wij hadden het hier uitstekend. Men deed alles wat men kon om ons plezier te doen. De juffrouw Panke, vóór zij getrouwd was "wilde Mie" genaamd, was nog eene hupsche vrolijke vrouw en kookte en bakte dat het een lust was. Als wij maar een wenk gaven, dat wij het een of ander gaarne lustten, dan was het er ook den volgenden dag. Maar zij bezat juist niet het meeste verstand om alles even goed klaar te maken. Zoo aten wij er dikwijls pruimetaart, die veel te wenschen over liet en wafelen, die wel eenigszins de gedaante hadden, maar ter dikte van gerezen pannekoeken, om eenigermate op zijn Oostersch uit te drukken. Den goeden wil van de menschen kon men echter uit alles opmerken. Aangename wandelingen leverde Duizel in menigte op; vooral toen wij wat verder in den tijd kwamen en het eerste zachte groen onder een milden zonneschijn voor het licht kwam, wandelden wij menigmalen door die kleine kreupelboschjes, welke het geliefkoosd verblijf der nachtegalen schenen te zijn, die vooral 's morgens en 's avonds als om strijd hunne stemmen verheften.

Merkwaardigs leverde dit anders geringe dorpje niet op, behalve een paar majestueuse zware eikenboomen. Ook is hier een stapelplaats van bloedzuigers. Er woont hier namelijk een koopman, die door het gehele Rijk en voornamelijk aan de Rijkshospitalen zijne bloedzuigers verzendt. 3)

Deze koopman krijgt zijne waar uit Bohemen en Polen, bij zakken vol. Hij bewaart deze diertjes in twee groote kommen, waarvan er een in de heide en een in of bij het dorp ligt. Zoodra men maar even met een stok in het water roert ziet men deze diertjes niet bij duizenden, maar bij millioenen voor den dag komen. Ik gooide wel eens een kikvorsch midden in de kom, maar het arme beest was nog niet halwege den wal, of de bloedzuigers hechtten zich

reeds in zulk een groot aantal aan het zelve vast, dat men niets van den geheelen kikvorsch kon zien en hij op een ellendige wijze den dood vond; zelfs kropen ze hem in den bek. De schutters, die geloofden dat men des zomers niet gezond kon zijn of men moest in het voorjaar even gelaten worden, plaats-ten een drietal bloedzuigers in de mouw van den elleboog (als zijnde de plaats waar het bloed uit moest, zoude het wat helpen) om de aderlating te vervangen. Ik kwam eens bij een zieken schutter en vond hem met eene geheele kraag van bloedzuigers om zijne hals; misschien had hij er wel dertig aan hangen. Hij was geweldig met klieren aan den hals gekweld, had reeds lang gedokterd en was nu, op raad van een anderen schutter, begonnen om eene quantiteit bloedzuigers aan den hals te zetten, met dat gevolg dat onze patiënt genas. De nabijheid van Eersel, waar een goede societeit met een billard was, maakt het kantonnement van Duizel niet minder aangenaam. "

J.J.A. Buylinckx.

Noten.

- 1). Zie voor gegevens over het geslacht Cannegieter o.a. Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel III, Leiden 1914, kolom 202-203 en het Algemeen Nederlandsch Familieblad, no. 83, 15 jan. 1884, blz. 4.
- 2). In de centrale catalogus van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag had men het boek zelfs in de catalogus opgenomen onder de rubriek "Kinderboeken".
- 3). Vergelijk : "De Teuten, buitengaanders van de Kempen", kulturhistorische verkenningen in de Kempen, deel V, Eindhoven 1974, blz. 177 en 197.

EXCURSIE NAAR LIER OP 17 SEPTEMBER 1978

In Lier hebben ze opvallend veel gekregen en daar zijn ze zo trots op, dat ze het iedereen graag willen laten zien : gebouwen, schilderijen, smeedwerk, glas-in-loodramen, boeken, tekeningen, klokken voor de gekste doeleinden, en zo meer.

Nog trotser waren onze twee gidsen op het "eigen werk" : stadhuis, belfort, St.Gommaruskerk, de gildehuizen, de prachtige stadswallen en Kanunnikenhuizen, om zo maar wat te noemen.

Niet meer af te remmen was echter de gids van de groep, waarbij ik mij aangesloten had, als het ging over de grote zonen van de stad. Vooral Felix Timmermans, de kunstsmid Lod. van Boeckel en uurwerkmaker L. Zimmer kwamen we voortdurend tegen, zowel in de woorden van de gids als door hun werken in de stad.

Maar ook I. Opsomer, Anton Bergmann, R. Veremans en Kanunnik J. David werden vaak en met ere genoemd. Hij vertelde erover of het zijn eigen kinderen waren en onwillekeurig drong zich de gedachte bij je op, dat het leven in die stad toch goed moest zijn, als er met zoveel liefde over gesproken werd.

Maar ook zelf merkten we al gauw dat "Lierke Plezierke" geen loze kreet was, maar dat de stad veel goede dingen van het leven te bieden had en daarbij verrassend snel van gezicht kon veranderen en dan telkens iets anders bood.

Zo zagen we vanuit de altijd enigszins plechtstatige ruimte van een museum de jongelui duiken in het water van een overdekt zwembad (dat overigens wel erg ongelukkig gesitueerd was) en zat je het ene ogenblik midden in het feestelijk lawaai en geroezemoes van een braderie compleet met harmonie, pick-ups en een bandje, even later liep je in een door die prachtige Begijnhof gevangen rust, waar stilte thuis is.

Voor ons was het leven in ieder geval goed in Lier, niet in het minst, toen we voldaan en moe op een terrasje op de Markt in de zon zaten te genieten. Ik vroeg de ober, welk bier in deze omstandigheden het beste zou smaken.

Hij twijfelde geen moment. "Ik zal U 'ne Caves brengen, ècht Liers bier".

Dit advies bleek het enig juiste te zijn, want we ontdekten, dat Caves sterk lijkt op Lier : sierlijk in het glas, warm van kleur, kruidig en pittig van smaak, schuimend en tintelend fris als de 3 Nete's bij elkaar en met een eigen, trots en toch blij, karakter.

Het is goed mogelijk, dat U dit verhaal te "Lierisch" vindt, met veel te weinig heemkundige informatie, geen geschiedkundige gegevens en zonder chronologisch verslag van de excursie. In een verslag als dit is het echter onmogelijk om ook maar een fractie te noemen van wat we gezien en gehoord hebben, zodat een poging daartoe een dorre opsomming zou worden.

En dor was de excursie niet, integendeel !

Hans van Asperen.

P.S.

Veel leden hebben zich te laat opgegeven voor de excursie naar Lier. Het bestuur beraadt zich nu om in het voorjaar een zelfde excursie te organiseren, indien daar voldoende belangstelling voor is. U hoort hier te zijner tijd nog van.

HvA

ONZE NOEWEN BURMAN.

Dè aaw boerderèejke dè neffen ons sti dè s verkocht. Ze hon Driekskes goewd gèld gebojje en wa doede dan, dan verkopte'w gedoentje. 't Was toch vort 'n aaw knip want Driekske hitter al jaore niks mir on laoten doewn en op zennen aawer wossie toch nie mir veplan um 'r veul on te spendére, want Driekske hoj al dikker gezeed, ik goj onderhand ne't aawmannenhaus. Nou kwomper te wijnter nen dokter öt Amsterdam of geen kante mee't wijf en de dochter en die hoj 'r ommel zin in um't haus te koape. Ik docht, wa willie begiene, toen ik 't hurde, um van zo'n aaw kot nog iejt te maake. Mèr hij woo en zoo't persé hebbe en ie gof 'r lèk ik gehurd heb twinteg duujzend gulde vur en dè's gin minnighè. Nou wos 'r nog 'n plak grond bè van 'n leupes of ettelek en toen Driekske ze gèld gebeurd hoj roptenie. z'n been bejin en trok ne't kloster. 't Duurde nie lank of ze begozzen 'r te timmere en te mètsele. Noew raomen 'r in en ander strooi en pannen 'rop en nou ziejget 'r evél toch wir hil gif öt. Van binne hebbe ze't zowa gelèek veranderd. Verwèrming en ander floerre en van alles, want 'saoves ès't werrekvollek eweg wos heb ik wol is mee binne gekeke en zodoende kos ik dè siejn. 't Zal evél toch nogal wa gekost hebbe mèr dè wil ummers vur zonnen dokter toch niks zegge. Nou dochte'w urst ommel dè diejen dokter zèllef dur sommers in zoo komme wone, mèr giestere mèrrege zaog ons Triejn dur inins ne groate verhauswaoge ongereeje komme en toen wos 'r diej dochter ok wir bè en diej skeen getruiw d te zèn, en diej trok 'r zogezeed in. Wèllie kozze vanöt de keuke krèk ziejn wasse ommel aachterum slèpte, en ons Triejn viejt e potload en skrif alles op't rëntje van de krant um te ziejn wasse ommel hon. E waasmesiejn, 'n ronde toffel mi stuuyl, twee eepersoans bedde in de plak van ee groot bed, wel zeujve skielderèeje, 'n waasmand mee brèekwaor, 'n stonde klok, 'n bèrzie skeemerlampe, nen taas beddegoewd, blinkende potten en panne en wor 'w nog ni moeze laage : ne raoze pispot of zojiejt. We hebbe zowa hil den dag zitten te laage en alle kirre ès ze wir wa on't slaaipe worre

skrivve'w 't op. Tege vijf ure zaog'w diej manne mee 'n segaar ne haus ræje. Wèllie hebbe ze nog nie gesproke en ze zèn giesterenaovend ok nie mir bèjons geweest, mèr 't skèene toch hil skikkelijke mense te zèn. Es ze den aord mèr krèege, dan vellet ommel nogal mee. Nou zèn de gerdèntjes nog toew. Ze zalle nog wel in z'ne nest ligge, ieder aport denk ik, en't is toch al tiejn ure geweest. Mèr ons Triejn hi pekant de koffie vèrreg en dan zal ik ze èfkes gon roewpe, want öt z'n aage dörreve ze meskien nie goewd te komme, en dan weete'w mee waffer mensen dè't zèn.

.....

Ik hoj de noew buurluij gevraoge of ze op de koffie kwomme mèr ze hon liejver dè wèllie urst ne keer bè hun kwomme en zodoende zèn 'w dur e zaoterdaggenaovend henne geweest. Ze zaote goewd in de spulle en 't haus hebbe ze zo veranderd dægger 'w aage nie trugkent. Ze liejten ons alles ziejn, veur en achter en boven en onder. Ons Triejn vroeg wattie dee vur z'ne kost en ie zee dèttie be Philips werkte, mèr dur zal ie wel iejt meer geweest zèn, dè kosde wel ziejn on de spulle. In de kommer ok, wor ze zaote, dur zakte pekant toew on 'w kniejes in de kleej. Zè wos ok goewd geleerd, want ze hoj me toch 'n boeke ston. Ze wozze pruttèstant en dur honk ok gi kraus on de muur, mèr 't zèn goej mense. Ze bojen ok daalek on, ès 'w is ziejk worden of zo of dur wos iejt dan hoefde'w 't mèr te zegge en ze zoo'n mee den auto ræje en weet ik ommel wa nog meer. Ik zee, mèr ik ben nie veplan um ziejk te worre want 'w zèn allebaai van 'nen aawe stam en ge kant ons nog lank ès buurluij hebbe.

On de muur honk e groat skielderèej mee e noks wijf. Ik zee, wa hedde daor toch hange? Zoo't de diej nie kaaw krèege tege dieje muur? Mèr toen lee zè öt dè dè zo skon wos en wie dè gevèrrefd hoj. Ik zee, ès ik 't hoj dan zoo 'k 't vur de kèlderraom zette, dan kwommen d'r gin katten in. Ons Triejn zee, ieder z'ne meug, mèr ik honk 'r liejver iejt anders ner. Ge wit nojt wie t'r binne kömt en wa zoo'n de mense wel nie denke. Mèr toen zee ze dèsser taus ok èltè van zo'n gehad hon en dur zèllie vandon kwommae gof dè niks.

Toen ze koffie ingoat dee ze de komme mèr hallef vol. Op heur manier wos ze toch nog zönneg terwèle dèsse toch niks tekort kwomme. Mèr dè zalde èltè ziejn. En söker ok mèr éé lepelke. 't Wos krèk ès vruger bè den dokter, dur gonk ok niks velorre ès krèk roak en dan nog dur e zift.

We kriggen ok mèr e mèelkuukske bè de koffie. Vlaoj of iejt anders zal ze wel nie in haus gehold hebbe. Toen 'w de koffie öt hon moeze'w 't haus mee gon bekèke. In de slopkommer stonne krèk ès 'w gedocht hon, twee aporte bedde. Ons Triejn zee, 't lèkt me toch mèr ongemèkkelijk ieder in 'nen aporte nest. Mèr dur zin ze niks op, want ze zallen taus al on hebbe moete vatte wasse hon kanne krège.

We hon nog zo 't een en ander zitten te buurte toew 'n uur of tiejn. Ik zee, nou zal'w onderhand mèr is ne haus gon, want gèllie zalt ok wel vort ne bed wille. Mèr ze zin dè't nog veulste vruug wos en zodoende zèn 'w nog toew tegen elleve gebleve.

Nou komme ze dees wèek ne keer bèjons. Es ze den aord mèr krège, dan gèvet ommel nogal niks en ik zee ok, ès ge ojt iejt tekort komt, dan wit ons te wone, ge komt mèr achterum ès ge iejt het.

En giestere mèrrege ston zè al on de deur. Ze zee, buur-vrouw, kom toch 's gauw kijke, ik heb krèk een liter mellek in een pan opgezet en nou heb ik er wel twee. Ons Triejn zee, dan zoo'k mèr ziejn dè'k gauw op haus on kwomp en 'w gas ötdraaie, anders hedder daalek gin mir.

J.H.C. Biemans.

Uit:

EEN BUNDELTJE LIEDEREN

in de buurt van den Brembos saamgelezen
voor het merendeel van ouds gerenommeerd
en reeds veelmaals beproefd op de
werkkampen van BRABANTS HEEM.

VAN HERTOOG JAN

Toen den Hertog Jan kwam varen,
te peerd parmant, al triumfant,
Na zeven honderd jaren,
hoe zong men 't allen kant;
Harba lorifa, zong den Hertog Harba lorifa!
Na zeven honderd jaren
in dit edel Brabants land.

Hij kwam van over 't water:
den Scheldevloed, aan wal te voet,
t' Antwerpen op de straten,
zilver veren op zijn hoed, Harba etc.
t' Antwerpen op de straten,
lere leerzen aan zijn voet.

Och Turnhout, stedeke schone,
Zijn Uw ruitjes groen, maar Uw hartjes koen,
laat den Hertog binnen komen
in dit zomers vrolijk seizoen: Harba etc.
Laat den Hertog binnen komen,
Hij heeft een peerd van doen.

Hij heeft een peerd gekregen,
een schoon wit peerd, een schimmelpeerd,
daar is hij opgestegen
dien ridder onverveerd: Harba etc.
Daar is hij opgestegen
en hij reed naar Valkensweerd!

In Valkensweerd daar zaten
al in de kast, de zilverkast,
de gulde-koning zijn platen:
die wierden aaneen gelast. Harba etc.
De gulde-koning zijn platen;
toen had hij een harnas.

Rooise boeren komt naar buiten:
met de grote trom, met de kleine trom,
trompetten en cornetten en de fluiten
want de Hertog komt weerom. Harba etc.
Trompetten en cornetten en de fluiten,
In dit Brabantse Hertogdom.

Wij reden allemaal samen
op Oirschot aan, door een kanidasselaan,
en Jan riep: In Gods name,
hier heb ik méér gestaan. Harba etc.
En Jan riep: In Gods name,
reikt mij mijn standaard aan.

De standaard was de gouwe:
die waaide dan, die draaide dan,
die droeg de leeuw meê klauwen;
wij zongen alleman: Harba etc.
die droeg de leeuw meê klauwen,
ja, de leeuw van Hertog Jan.

Hij is in Den Bosch gekomen
al in de nacht, en niemand zag 't,
en op de St. Jan geklommen
daar ging hij staan op wacht. Harba etc.
En op de St. Jan geklommen,
daar staat hij dag en nacht.

